

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

předkládám Vám další číslo našeho časopisu. Věřím, že i tentokrát v něm naleznete řadu inspirativních článků, podnětných úvah a zajímavých odborných poznatků, které obohatí vaše znalosti stejně jako i profesní praxi.

Úvodní část čísla je z chronologického pohledu věnována tématům spojeným s právní kulturou antiky, konkrétně s problematikou římského práva. Tento tematický blok otevírá příspěvek T. Práznovského (Od rituálů k alimentácii: Náčrt raného vývoje fideikomisov v prospech *familia libertorum*), kdy na základě epigrafických a právních pramenů autor dokládá, že majetkové odkazy propuštěncům původně sloužily primárně k tomu, aby propuštěnec zajistil péči o rodinné hrobky a zachování soukromého kultu předků svého pána. Od poloviny 2. století n. l. se tyto odkazy postupně měnily a sloužily k zajištění obživy propuštěnce v případě, že neměl biologického dědice. Tato forma fideikomisu byla s rozvojem římského práva později nahrazena jinými právními mechanismy. Následující příspěvek R. Brtka (K vplyvu provinčných práv a východorímskych právnických škôl na zavedenie pojmu *dos adventicia* do justiniánskej kodifikácie) se zamýšlí nad původem a právním významem pojmu *dos adventicia* v římském právu, zejména v justiniánské kodifikaci, kdy autor stanoví premisu, že toto rozlišení nebylo původně formulováno klasickými římskými právníky. Na římskoprávní tematiku navazují i dvě práce ze studentské sekce, které vycházejí z kvalifikačních prací obou autorek. V prvním B. Hniličková (*The Concept of Possession in Roman Law and Common Law*) vymezuje hlavní podobnosti a rozdíly mezi těmito dvěma právními tradicemi a ukazuje, že navzdory jejich zásadně odlišné systematické struktuře byl vliv římského práva na vývoj *common law* významnější, než se často předpokládá. M. Neumann (*Crimen maiestatis: Symbolism and Ritual Protection of Authority in Roman Criminal Law*) se ve svém článku věnuje vývoji trestného činu velezrady napříč obdobím existence římské říše, přičemž se zaměřuje na symboliku a rituální ochranu autority v římském právu trestním. Za pomoci právních pramenů a historických případů ilustruje proměny tohoto deliktu, s důrazem na proměnlivé vnímání autority. Římskoprávní tematiku uzavírá obsáhlé zamyšlení M. Jońci nad monografií Petera Candyho *Ancient Maritime Loan Contracts*, která vyšla v loňském roce, v níž Candy zpochybnil řadu závěrů, které byly v romanistice považovány za ustálené již od 19. století. Na základě nového přístupu k antickým pramenům dospěl k závěru, že Římané – stejně jako Řekové – neznali samostatný smluvní typ námořní půjčky. Namísto toho využívali jednotnou konstrukci půjčky, kterou přizpůsobovali různým účelům, včetně námořního obchodu.

Další okruh témat tohoto čísla se orientuje na pozdější dějinná období. Středověk je zastoupen studií F.-M. Čičice (*Between Custom and Sanction: Theft in the Vinodol Code and the Poljica Statute*), ve které se zabývá úpravou krádeže jako protiprávního jednání ve dvou významných středověkých chorvatských právních památkách – Vinodolském zákoníku (*Vinodolski zakonik*, 1288) a Poljickém statutu (*Statut Poljica*, 15. stol.). Autor se soustředí na právní povahu, normativní strukturu a sankcionování krádeže v rámci těchto statutárních úprav a zasazuje tento delikt do širšího společenského a institucionálního

kontextu studie. Hlavní autorovou premisou je, že ačkoli středověké právo nevymezovalo krádež prostřednictvím moderních trestněprávních kategorií, oba právní texty ji chápaly jako jednání podléhající jednoznačně trestním sankcím, nikoli pouze jako soukromoprávní delikt. Zdůrazněno je, že přestože lze v obou textech nalézt určité koncepční paralely s římským právem, úprava krádeže byla vycházela z domácích právních tradic formovaných místními společenskými strukturami a obyčejovými normami.

Moderní dobu reprezentuje společná stať F. Stellnera a K. Kaiserová (Autokratické tendence německého císaře Viléma II. ve vztahu k legislativnímu procesu Říšského sněmu, 1888–1900), v níž autoři zkoumají ústavní a politické fungování Německého císařství za vlády Viléma II., přičemž se soustředí na jeho vztah k Říšskému sněmu a vlastnímu průběhu zákonodárného procesu. Zamýšlejí se nad tím, do jaké míry personální změny ve vrcholných říšských a pruských státních funkcích ovlivňovaly či mohly ovlivnit císařův přístup k parlamentu a jakou roli v politickém rozhodování hrála jeho dvojí společenská úloha, tedy císaře a pruského krále v rámci spolkového uspořádání říše. Autoři dovozují, že navzdory autokratickým ambicím byla císařova moc výrazně omezena ústavními a politickými podmínkami. Zákonodárné úsilí bylo proto závislé především na vyjednávání a kompromisu, což přispívalo k postupné parlamentarizaci rozhodovacích procesů v Německém císařství. Z hlediska časového na jejich příspěvek navazuje studie R. Seltenreicha (Výzva svědomí a hledání spravedlnosti – Tolstého „Vzkříšení“ z pohledu práva), která je spíše filozoficky a eticky laděná než čistě právně. Autor se zamýšlí nejen nad osobou samotného Tolstého, ale zkoumá jeho stěžejní dílo, román *Vzkříšení*, který vychází ze skutečné trestněprávní kauzy. Tolstoj sice některé skutečnosti pozměnil, ale z pohledu práva je zajímavé, že v románu při popisu soudního řízení odkazuje na konkrétní právní ustanovení. Autor hodnotí nejen Tolstého názory, ale i jejich přijetí společností v dobovém kontextu, neboť Tolstoj se zároveň zamýšlí nad filozofií zločinu a trestu a v duchu svého „křesťanského anarchismu“ odmítá myšlenku, že by jeden člověk měl právo trestat druhého.

Právní historii počátku 20. století pak reprezentuje obsáhlý příspěvek D. Hubeného (Veřejní notáři na meziválečné Podkarpatské Rusi), který pokrývá meziválečné období naší republiky. Zdůrazňuje, že právní dualismus a po určitou dobu i trialismus, založený recepční normou, měl poměrně složité právní i hospodářské důsledky pro nově vzniklou republiku. Autor je sleduje velmi podrobně na příkladu fungování notářství v dané části našeho území a dokládá přitom hospodářskou zaostalost Podkarpatské Rusi a obtížné životní podmínky většiny jejího obyvatelstva v této době. Zabývá se osudy jednotlivých aktérů v oblasti notářství, na jejichž příkladě dokládá celkovou složitost tamní situace vzhledem k tomu, že někteří notáři zde působili tzv. „za odměnu“, ale někteří naopak jako skrytý trest nebo v důsledku delokace z jiných oblastí republiky. Práce je doplněna i graficky, což usnadňuje čtenáři orientaci v dané tématice, která je dosud poměrně velmi málo probídaná.

Na trestněprávní tematiku navazuje J. Tauchen (Německé vojenské soudnictví a vojenské trestní právo se zvláštním zřetelem k Protektorátu Čechy a Morava), jehož studie přináší komplexní analýzu struktury, právních základů a fungování německých vojenských soudů, jejichž pravomoc se vztahovala na příslušníky německých ozbrojených sil, ale také na české civilní obyvatelstvo. Článek ukazuje, jak se vojenské trestní právo a vojenské soudní řízení postupně proměnily, zejména po roce 1939, v nástroj teroru sloužící k potlačování odporu, udržování vojenské kázně a prosazování ideologické konformity. Velkým přínosem této studie je, že vychází z původních archivních pramenů, včetně směrnic, rozhodnutí

vojenských soudů a právních předpisů Třetí říše. Tuto trestněprávní a vojenskou problematiku doplňuje další studentská práce A. Šplíchala (Herbert David: Justice v Říšské župě Sudety optikou vzpomínek jejího hlavního představitele), která se zabývá fungováním justice v Říšské župě Sudety prostřednictvím vzpomínek jejího předního představitele, Dr. Herberta Davida (1900–1973). Na základě archivního výzkumu a Davidových pamětí rekonstruuje proměnu soudnictví po připojení Sudet k Třetí říši v roce 1938. Pozornost věnuje personálním změnám, institucionální přestavbě a ideologickým tlakům, kterým byla justice vystavena. Davidovo svědectví přibližuje každodenní fungování soudů i vztahy mezi místními aktéry a říšskými úřady. V konfrontaci s odbornou literaturou článek ukazuje propojení práva, ideologie a moci v nově vytvořené Říšské župě Sudety. Současně upozorňuje na limity a možná zkreslení pamětnických vzpomínek, které však představují jedinečný pramen k poznání soudní správy v Sudetech v letech 1938–1945.

Na danou trestní tematiku, ale o několik desetiletí pozdějšího data a odlišného charakteru, navazuje M. Dobeš („V krvi důkaz, ztratíš průkaz!“ aneb k trestnému činu opilství v socialistickém Československu), který se soustředí na delikt opilství chápáný jako ohrožovací delikt, zejména ve vztahu k řízení motorového vozidla po požití alkoholu. Studie propojuje právně-dogmatický rozbor s analýzou trestních spisů Obvodního soudu pro Prahu I a sleduje výklad zákonných znaků, vyšetřovací a důkazní praxi i sankční politiku. Autor ukazuje, že hlavní roli v sankční rovině měl zákaz činnosti – zejména zákaz řízení motorového vozidla – koncipovaný jako nástroj individuální i generální prevence a jako prostředek bezprostřední ochrany veřejné bezpečnosti. Čtivost textu podtrhují i praktické otázky výkonu této sankce a jejich společenský dopad. Z tohoto aspektu má článek velmi ilustrativní charakter, občasné i s určitým dokladem společenského nadhledu nad tímto jevem a jeho trestáním.

Dobovou realitu doplňuje stať J. Šouši a V. Mužika, kteří se věnují občanskoprávní tematice v souvislosti s československým občanským zákoníkem z roku 1964 (Kodifizierung vertraglicher Rechtsgeschäfte zwischen natürlichen Personen im V. des Bürgerlichen Gesetzbuches von 1964 in der Tschechoslowakei. Allgemeine Definition, politischer und internationaler Kontext und konzeptionelle Fragen). Příspěvek se věnuje úpravě smluvních závazků mezi fyzickými osobami podle jeho původního znění. Zaměřuje se na kodifikační práce, koncepci závazkového práva a institut občanské výpomoci v kontextu rekodifikace práva v Československu a dalších zemích východního bloku v 60. letech 20. století. Na základě vybraných příkladů analyzuje specifické rysy této právní úpravy a její odlišnosti v historickém i mezinárodním srovnání. Zkoumá, do jaké míry byla úprava ovlivněna dobovou politickou doktrínou a nakolik navazovala na tradiční instituty závazkového práva, byť v modifikované podobě. Studie ukazuje, že i ideologicky podmíněná právní úprava mohla být překvapivě flexibilní a schopná reagovat na společenské změny. Na tento článek naváže další studie obou autorů (v příštím čísle), která bude zaměřena na konkrétní právní instituty smluvního práva mezi fyzickými osobami podle původního znění části V československého občanského zákoníku z roku 1964.

Soubor článků, které se věnují druhé polovině 20. století uzavírá studentská práce (Právní aspekty reorganizace československého divadelnictví po druhé světové válce) K. Šustové, která vychází z kvalifikační práce. Sleduje poválečnou reorganizaci československého divadelnictví v letech 1945–1957 z pohledu právních norem. Vychází přitom z vývoje právní úpravy od divadelního řádu z roku 1850 až po přijetí divadelního zákona

z roku 1948, který sjednotil regulaci divadelnictví v Československu. Ukazuje, že zákon z roku 1948 sice završil dlouhodobé snahy o reformu divadelního práva, ale vedl k omezení soukromého podnikání a posílení státní kontroly nad divadelní činností. Právní úprava z roku 1948 byla záhy nahrazena novým zákonem o divadelní činnosti z roku 1957.

Celý komplex článků doplňují, bohužel, dva nekrology významných osobností právních dějin, a to K. Malého a K. Schelleho. Byť s rozdílem jedné generace, oba ve velké míře i když každý trochu jinak, výrazně ovlivnili směřování právních dějin i jejich popularizaci ve společnosti vůbec. Závěrem pak obsahuje toto číslo několik recenzí z oblasti právní historie.

Věřím, že rozmanitost témat i vysoká odborná úroveň jednotlivých příspěvků přispějí k tomu, že pro vás bude toto číslo inspirativním a podnětným čtením. Přeji vám mnoho zajímavých poznatků a příjemně strávený čas nad stránkami našeho časopisu.

Petra Skřejpková

doi: 10.14712/2464689X.2026.549